

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ II (XI. Hafta)

HUKUK ALANINDA YAPILAN İNKILÂPLAR
EKONOMİ ALANINDA YAPILAN İNKILÂPLAR

HUKUK ALANINDA YAPILAN İNKILÂPLAR

1921 ANAYASASI

TBMM'nin açıldığı günün ertesi 24 Nisan 1920'de ilk ana ilkeler belirlenmiş, bir süre bunlarla yönetilen ülke, 18 Eylül 1920'de de bu ilkelere eklemeler yapmıştır. Ancak bir ülkenin idare edilmesi için yeterli olmayan bu kurallar, 20 Ocak 1921'de anayasallaştırılmıştır. Bir «Geçiş Dönemi Anayasası» olan 1921 Anayasası ile Osmanlı Devleti sona erdirilmiş, yeni devletin kuruluşu hukuki yönden tamamlanmıştır. Türkiye'nin ilk anayasası olan 1921 Anayasası, 23 maddeden oluşmaktadır. Kısa olmasının sebebi, savaş zamanında olunması ve acil ihtiyaçları karşılamasının yeterli görülmesidir.

Birinci maddesiyle demokratik ve ihtilalci özelliği olan ve «İhtilal Anayasası» diyebileceğimiz 1921 anayasası, kuvvetler birliği esasına dayanmaktadır. Yani Yasama, Yürütme ve Yargı güçlerinin hepsi TBMM bünyesinde toplanmıştır. Bu özelliği ile çağdaş anayasa anlayışına göre tam demokratik değildir.

Ayrıca 1921 Anayasası, Amasya Genelgesi'nden beri alınan ve uygulanan şartların resmi ve hukuki olarak nitelik kazanmasıdır. Önemli maddeleri şunlardır:

1. Madde- Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. Yürütme milletin kaderini doğrudan kendisinin yönetmesi esasına dayanır.
2. Madde- Yürütme gücü ve Yasama yetkisi milletin tek ve gerçek temsilcisi olan TBMM'de belirir ve toplanır.
3. Madde- Türkiye Devleti, BMM tarafından yönetilir ve hükümet "Büyük Millet Meclis Hükümeti" ismini taşır.
5. Madde- TBMM üyeleri seçimi iki yılda bir yapılır.
8. Madde-BMM Hükümetinin görevi, iş ve yetki dairelerine ayrılır. Her daire ilgili yasa gereğince Meclis içinden seçilen bir bakan tarafından yürütülür. Meclis bakanları denetler ve değiştirebilir.
9. Madde-BMM, kendi içinden bir dönem için bir başkan seçer. Bu başkan aynı zamanda Bakanlar Kurulu'nun da başkanıdır. Bakanlar Kurulu kendi içinden birini kendine Başbakan seçer.

1921 Anayasası'nın en önemli değişikliği 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilanıyla gerçekleşmiştir. Kabine sistemine dönülmüş ve ilk Cumhurbaşkanlığına Mustafa Kemal Paşa seçilmiştir.

1924 ANAYASASI

Olaęanüstü dönemde kabul edilen ve Geçici Dönem Anayasası olarak değerlendirebileceğimiz 1921 Anayasası, kazanılan zaferin sonrasında yetersiz gelmeye başlamıştır. Cumhuriyet'in ilanının ardından inkılâpların yapılmaya başlanacak olması yeni bir anayasasının gerekliliğini ortaya koymuştur. Çünkü inkılâpların anayasanın kapsamına alınması gerekmektedir. Bu sebeple anayasa çalışmaları için 12 kişilik bir komisyon kurulmuştur. Komisyonun hazırladığı tasarı 20 Nisan 1924'te TBMM tarafından kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. 1924 Anayasası, Teřkilat-ı Esasiye olarak kanunlaşmıştır.

Altı bölümden oluşan anayasa, 105 maddeden ibarettir. 1924 Anayasası'nda yumuşak bir kuvvetler ayırımına gidilmiştir. Meclis Hükümeti Sistemi ile Parlamenter Hükümet sistemi arasında köprü görevi yapmıştır. Cumhuriyet Rejimine geçildiğinin ve onun sürekliliğinin belgesidir. Yargı gücü bağımsız mahkemelere verilmiştir. 1924 anayasası, yapılan inkılâplar sebebiyle değişiklikler geçirmiştir. 10 Nisan 1928'de Laikliğin kabulü, 5 Aralık 1934'te Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkının verilmesi ve 5 Şubat 1937'de Altı İlkenin anayasaya alınması bu değişikliklerden birkaç tanesidir.

1924 Anayasasının önemli maddeleri şunlardır:

1-Türkiye Devleti bir Cumhuriyet'tir.

2-Türkiye Devleti'nin dini, din-i İslam'dır; resmi dili Türkçedir; başkenti Ankara'dır.

3- Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir.

4- TBMM, milletin tek ve gerçek temsilcisi olup millet adına egemenlik hakkını kullanır.

5- 18 yaşını dolduran her Türk erkeği milletvekili seçimlerine katılmak hakkına sahiptir.

6- 30 yaşını dolduran her Türk erkeği milletvekili seçilmek hakkına sahiptir.

1924 Anayasası, 1960 Darbesi sonrasında oluşturulan Kurucu Meclis tarafından 1961 Anayasası yapıncaya kadar yürürlükte kalmıştır.

MEDENİ KANUNU'NUN KABULÜ

- Medeni Kanun, toplum hayatını düzenleyen hukuk kuralları olup aile, eşya, borçlar ve mirasla ilgili hakları içermektedir.
- * Osmanlı Devleti'nde Tanzimat dönemiyle birlikte modern ve laik hukuk sistemini kurmaya yönelik yapılan en önemli düzenlemelerden biri medeni hakları düzenleyen Mecellenin kabulü olmuştur.
- * Cumhuriyet rejiminin benimsenmesiyle Mecelle yerine yeni bir medeni kanun hazırlanması yoluna gidilmiştir. Ancak yeni bir kanunun hazırlanmasının zaman alacağı için batı ülkelerinin medeni kanunları incelenerek Türkiye koşullarına uygulanacak bir medeni kanun arayışına girilmiştir. Mustafa Kemal Paşa ve dönemin Adalet Vekili Mahmut Esat (Bozkurt) Bey'in yönlendirmesiyle İsviçre Medeni Kanunu'nun aktarma yoluyla alınması ve Türk Medeni Kanunu olarak kabul edilmesi kararlaştırılmıştır. Bunun için bir milletvekillerinden bir komisyon seçilmiş ve İsviçre Medeni Kanunu çevrilerek üzerinde yapılan düzenlemeler ile oluşturulmuş ve Türk Medeni Kanunu adıyla 17 Şubat 1926 tarihinde TBMM'de kabul edilmiştir.

- * Sosyal yaşamda kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik önemli bir adım olmuştur.
- * Kanunla aile hayatıyla ilgili evlenme/boşanma işleri düzenlenmiştir. Devlet tarafından yapılacak resmî nikah sistemi benimsenmiş ve tek eşle evlilik koşulu getirilmiştir. Kadınlara istediği kişi ile evlenme hakkı tanınırken kadınlara da boşanma isteğinde bulunma hakkı verilmiştir.
- * Ayrıca miras konusunda da kadın-erkek eşitliği getirilmiştir.

Türk Ceza Kanunu'nun Kabulü

Cumhuriyetin ilanıyla laik devlet düzenini kurmaya yönelik düzenlemeler yapılırken İslami nitelik taşıyan ceza kanunu yerine yeni bir kanuna ihtiyaç duyulmuştur. Batı ülkelerinin ceza kanunları incelenerek Türkiye koşullarına uygulanacak bir ceza kanunu arayışına girilmiştir. En uygun kanun olarak İtalyan Ceza Kanunu görülmüştür. İtalyan Ceza Kanunu'na dayanan yeni bir ceza kanunu hazırlanmış 1 Mart 1926'da TBMM'de kabul edilmiştir. Türk Ceza Kanunu'nun amacı kişi hak ve özgürlükleri, kamu düzen ve güvenliğini, hukuk devletini, kamu sağlığını ve çevreyi, toplum barışını korumak, suç işlenmesini önlemektir.

Hukuk Alanında Kabul Edilen Diğer Kanunlar

- * Türk Ticaret Kanunu hazırlanmıştır. TBMM'de 29 Mayıs 1926'da kabul edilmiştir.
- * Borçlar Kanunu hazırlanmış 22 Nisan 1926'da TBMM'de kabul edilmiştir.

KADIN HAKLARI İLE İLGİLİ YAPILANLAR

- 17 Şubat 1926'da Medeni Kanun kabul edilmiştir.
- * 1930'da Belediye seçimlerinde kadınların seçme ve seçilmesine dair kanun çıkarılmıştır.
- * 1933'te Köy Kanunu'nda yapılan değişiklik ile Türk kadınlarına muhtarlığa ve köy ihtiyar heyetlerine seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır.
- * TBMM'nin 5 Aralık 1934 tarihli oturumunda anayasada yapılan değişiklikle 30 yaşını bitiren kadınlara milletvekili olma ve 22 yaşını bitiren kadınlara da seçme hakkı tanınmıştır. Türk kadını tüm Müslüman ülkelerdeki kadınlardan hatta Fransız, İtalyan gibi Batılı kadınlardan da önce erkeklerle aynı siyasal hakları elde etmiştir. Kadınlara siyasal haklarının verilmesinden sonra ilk genel seçimler 1935 yılında yapılmıştır. V. Dönem TBMM'de 18 kadın milletvekili görev yapmıştır.

EKONOMİ ALANINDA YAPILAN İNKILAPLAR

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda, Osmanlı Devleti'nden kapitülasyonların, Duyun-u Umumiye İdaresi'nin, yabancı sermayenin had safhada olduğu yarı sömürgeleşmiş bir ortamı devralmıştı. Trablusgarp Savaşı ile başlayıp 10 yıl boyunca aralıksız devam eden savaşların getirdiği ağır kayıplar da maddi ve manevi yönden yıpranmış bir halk kitlesini doğurmuştu. Sanayi Devrimi yaşanmamış, ilkel bir tarıma dayalı ekonomi söz konusuydu.

Atatürk dönemi iktisat politikalarını özellikleri bakımından iki ayrı dönem olarak ele almak uygun olacaktır:

a) Liberal iktisat politikaları uygulandığı 1923-1929 yılları arasındaki liberal dönem;

b) Liberal politikalar sonucu yaratılamayan sermaye birikimi ve yaşanan 1929 Buhranının etkisiyle 1929-1938 yılları arasında devletçi politikaların uygulandığı dönem.

1923-1929 YILLARI ARASINDA EKONOMİK DURUM VE YAPILANLAR

1923 yılında kazanılan askerî başarının ardından ekonomik alanda da bağımsızlık sağlanması hedeflenmiş ve ekonomik kalkınma bir ideal olarak benimsenmiştir. Mustafa Kemal Atatürk, Birinci Dünya Savaşı'ndan beş yıl sonra, Cumhuriyet'in kuruluşundan sekiz ay kadar önce ekonomi seferberliğine, 22 Şubat 1923 İzmir'de düzenlediği İktisat Kongresi ile başlamıştır. Mustafa Kemal, Lozan ile kazanılan siyasi bağımsızlığın kaybedilmemesi için iktisadi alanda bağımsızlığın gerekli olduğunu İzmir İktisat Kongresini açış konuşmasında şöyle dile getirir:

“Milli egemenlik iktisadi egemenlik ile pekiştirilmelidir.”

İzmir İktisat Kongresi (17 Şubat 1923)

- * Yeni Türk devletinin iktisat politikasını belirlemek için İzmir’de toplanmıştır. Kongreye sanayi, ticaret, ziraat, banka sektörlerinden ve işçi olarak çalışanlardan 1135 temsilci katılmıştır. Bu kongrede Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde yükselişe geçen “milli iktisat” fikrinin yansımaları görülebilmektedir. Her kesimden insanın sorunlarının ortaya konduğu ve çözüm yollarının arandığı bu kongrede alınan kararlarda ülkenin siyasi bağımsızlığının iktisadî bağımsızlıkla güçlendirilmesi ve Türk girişimciliğinin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Kongrede, genelde liberal politikaların temelleri benimsenmiştir. Cumhuriyet’in ilk beş yılındaki uygulamalar da Kongre’de alınan kararlar ile aynı yöndedir.

Burada Misak-ı İktisadi (İktisat Andı) kabul edilmiştir.

Buna göre;

- * Üreticinin, milli sanayinin, ihracatın korunması ve teşvik edilmesi
- * Borsaların millileştirilmesi
- * Milli bankaların kurulması
- * Aşarın kaldırılması
- * İşçilerin çalışma şartlarının ve saatlerinin düzenlenmesi
- * Ekonomik bağımsızlığın korunması
- * Çiftçiye kredi kolaylığının sağlanması
- * *Bu kongrede “Misak-ı İktisadi” (Ekonomi Andı) ilan edildi. Buna göre ekonomik kararlar uygulanırken ekonomik bağımsızlığın titizlikle korunması kararlaştırıldı.
- * * İzmir İktisat Kongresi, Türkiye Cumhuriyeti’nin iktisat politikasını kalın çizgilerle belirlemiştir.

Teşvik-i Sanayi Kanunu(1927)

Bu kanun çıkarılarak sermaye birikimine devlet desteği sağlayarak sanayileşmeyi gerçekleştirmeyi amaçlamışlardır. Kanun içerisinde yapılan teşviklerden bazıları;

- * Ucuz devlet arazisi ve bina tahsisi, vergi indirimi ya da muafiyeti, yeni ürün üretimi yapanlara prim verilmesi, ithal üründen daha pahalı olsa dahi yerli ürünleri devlet dairelerinde kullanım zorunluluğu getirilmesi... gibi

Bankaların Kurulması

- * Ziraat Bankası (1923) (Tarım kesiminde çalışanlara kredi vermek amacıyla kurulmuştur)
- * İş Bankası: (1924) (İş sahiplerine kredi vermek amacıyla kuruldu)
- * Sanayi ve Maadin Bankası(1925) (Yıpranmış Osmanlı tesislerini tamir etmek için)
- * Deniz Bank (1937) (Denizcilik alanındaki faaliyetleri arttırmak için kurulmuştur)

Aşarın (Öşür) Kaldırılması: Osmanlı Devleti'nin en önemli gelir kaynağı bu vergi idi. Çiftçinin ürettiği ürün üzerinden aynî olarak (ürün olarak) alınıyordu. Aşar (Öşür) onda bir manasına gelmektedir. Osmanlı'nın son dönemlerinde bu oran artmıştır. İzmir İktisat Kongresi'nde çiftçi grubu aşarın varlığından duydukları sıkıntıyı anlatmış ve kaldırılmasını talep etmişlerdi. Aşarın 1925'te kaldırılmasıyla aynî sistemden nakdî sisteme geçiş için önemli bir adım atılmıştır. Bu verginin kaldırılması ziraatte üretim artışını sağlamıştır. Vergiden dolayı oluşan gelir boşluğu ise başka alanlara getirilen vergilerle aşılmaya çalışılmıştır.

Yabancılar Ait İktisadi Kuruluşların Millileştirilmesi: 1924'te bazı demiryollarının Haydarpaşa limanının satın alınması ile başlamıştır. 1925'te tütün tekeli yabancılardan satın alınmıştır. 1928'de Adana-Mersin demiryolu hattı Fransızlardan satın alınmıştır.

* 1930-1938 Yılları Arasında Ekonomi Alanında Yapılanlar

1929 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde önceki dönemlerde inşaat ve sanayii sektörlerinde yaşanan büyüme durmuş ve küçülmeler başlamıştır. Bu durum işsizliği tetiklemiştir. Üretimde yaşanan düşüş ve artan işsizlik ülke borsasındaki hisse senetlerinin değerlerinin azalmasına neden olmuştur. Bu düşüşün derinleşmesi Wall Street'in çöküşü ile sonuçlanmış ve kriz Amerika'dan başlayarak tüm dünyada kendini hissettiren Büyük Buhrana dönüşmüştür. Türkiye Cumhuriyeti de bu ekonomik krizden etkilenmiştir.

Merkez Bankasının Kuruluşu ve İşlevi

Türk ekonomisi de buhranın etkileriyle karşı karşıya kalmıştır. Gerçekleşmesi beklenen yatırımlar gerçekleşmemiş ve panik havası Türkiye’de de hissedilmeye başlanmıştır. Krizin yarattığı sorunlara karşılık uygulanan ilk politikalardan biri Türk parasından kaçışı engellemek adına Türk Parasını Koruma Kanunu’nun çıkarılmasıdır. Uzun bir hazırlık döneminin ardından da 1930 yılında Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası kurulmuştur. Merkez Bankası;

- * Para piyasasını ve para dolaşımını düzenlemeye,
- * Hazine işlemlerini yerine getirmeye,
- * Türk parasının istikrarına yönelik önlemleri almaya yetkili kılınmıştır.

1929 Buhranı tüm dünyayı etkilediği gibi Türkiye'yi de etkilediği için bundan çıkış yolları aranmaya çalışılmış tedbirlerden biri ekonomide devletçilik politikasının kabul edilmesi olmuştur. Türkiye'nin ihtiyaçlarından doğan Devletçilik modelinde, girişim alanlarında özel sektör tamamen alan dışında bırakılmamıştır. Ancak öncelikli sektörlerle yatırım yapabilme düzeyinde yeterli sermaye birikimine sahip olamayan yerel işletmelerin ve Buhran ile ekonomik problemler yaşayan işletmelerin vazifelerini devlet üstlenmek zorunda kalmıştır.

Beş Yıllık Sanayi Planları

Sanayii sektörünün gelişmesi için **Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı** (BBYSP) 9 Ocak 1934'te açıklanmıştır ve 17 Nisan 1934 tarihinde yürürlüğe konmuştur. Planın yürürlüğe girmesi, kamu ile özel sektörün müdahale ve faaliyet alanlarını belirginleştirmiştir. Hazırlanan bu plan ile devlet hangi sektörlerle yatırım yapacağını açıklamış, yatırım için ithal lisansı ve döviz alabileceğini belirtmiştir. Özel sektör ise, kamu yatırımlarının yapılacağı belirlenmiş alanlar haricinde yatırım yapmakta serbest idi. Ancak özel sektörün yatırımlarını yapabilmesi eğer elinde gerekli teçhizat yoksa hükümetin alet ve makine ithaline izin vermesine bağlıydı.

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı çerçevesinde; Madencilik, maden kömürü ocakları, bölge santralleri, ev yakıtları sanayii ve ticareti, toprak sanayii, gıda maddeleri sanayi ve ticareti, kimya sanayii, makine sanayii, denizcilik kapsamaktaydı. Bu faaliyet alanları, doğaları itibarıyla büyük miktarda sermaye yatırımlarına gereksinim duymaktaydılar. Bu sebeple devlet eliyle endüstrilerin kurulmaları ve desteklenmeleri gerekmiştir. Hammaddesi ülke topraklarında bulunan endüstriler devlet tarafından desteklenecekti. Yarı işlenmiş maddeler ile mamuller, gerek görüldüğü takdirde ihraç edilecekti.

- * “Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı” çerçevesinde 1935 yılında maden ve enerji kaynaklarını bulmak ve bunları işletmek için Etibank kurulmuştur. Aynı yıl yer altı zenginliklerinin araştırılması ve belirlenmesi için “Maden Tetkik Arama Enstitüsü” açılmıştır.

- * Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı 5 yıl için öngörülenleri daha kısa sürede tamamlamış ve 1934-1938 yılları arasında başarıyla uygulanmıştır. Plan ile kurulan fabrikalardan bazıları; Bakırköy Bez Fabrikası, Isparta Gülyağı Fabrikası, Kayseri Dokuma Fabrikası, Paşabahçe Şişe ve Cam Fabrikası, İzmit Kâğıt Fabrikası, Nazilli Basma Fabrikası'dır.

İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı

1937 de hazırlanıp 1938'de yürürlüğe girmiştir. Bu plan ara mallara ve yatırım mallarına öncelik vermiştir. Altyapı tesisleri, makine, yakıt gibi alanlara yatırım yapmayı hedeflemiştir. Bu plan ile ihracata yönelmek hedeflenmiştir. Fakat II. Dünya Savaşı'nın çıkışı, bu planın uygulanmasını engellemiştir.

Ekonomi Alanında Yapılanları Şöyle Özetleyebiliriz;

“Tam bağımsızlık için şu kural söz konusudur: milli egemenlik, mali egemenlikle desteklenmelidir. Bizleri bu hedefe götürecek tek kuvvet, ekonomidir.” Mustafa Kemal Atatürk, (1923'te gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi'nin açılış konuşmasından)

. 19 Eylül 1922 Türkiye Milli İthalat ve İhracat Anonim Şirketi kurulmuştur

- 1924'te bazı demiryolları, Haydarpaşa Liman ve Rıhtımının satın alınması
- 17 Şubat 1925'te aşar vergisi kaldırılmıştır
- 9 Aralık 1925'te Yerli Malı Kanunu çıkarılmıştır
- 18 Mart 1926'da Demir Sanayii Kurulması Kanunu çıkarılmıştır
- 19 Nisan 1926'da Kabetaj Kanunu çıkarılmıştır
- 1925'te Reji (Tütün) Yönetimi
- 28 Mayıs 1927'de Teşvik-i Sanayi Kanunu (Sanayiyi Özendirme Kanunu) çıkarılmıştır.
- 1927 ve 1929'da topraksız köylüye toprak dağıtılması ile ilgili kanunlar çıkarılmıştır

- * 1928'de Tarım Kredi Kooperatifleri kurulmuştur.
- * 1928'de Anadolu ve Mersin-Tarsus-Adana Demiryolu ile Haydarpaşa Limanları Şirketi,
- * 1931'de Mudanya-Bursa,
- * 1933'te İstanbul Su Şirketi ve İzmir Rıhtım Şirketi,
- * 1934'te İzmir-Afyon ve Manisa-Bandırma Hattı, İstanbul Rıhtım, Dok ve Antreposu,
- * 1935'te Aydın Demiryolu,
- * 1936'da İstanbul Telefon Şirketi,
- * 1937'de Ereğli Liman ve Demiryolları ve İzmir Telefon Şirketi,
- * 1938'de Üsküdar ve Kadıköy Türk Anonim Şirketi, Elektrik Şirketi,
- * 1939'da İstanbul Tramvay, Tünel, Ankara Elektrik, Havagazı Şirketleri, Adana Elektrik, Mersin Elektrik millileştirilmiştir.